

VI. DİNÎ YAYINLAR KONGRESİ

-İSLAM, SANAT VE ESTETİK-

(29-30 Kasım-01 Aralık 2013 / İSTANBUL)

Dünden Bugüne Dinî Musiki Külliyyatı (Nota Yayıncılığı)

Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk Din Musikisi Anabilim
Dalı Öğretim Üyesi

MÜZİK

İbn Sina'ya göre "Müzik, birbirleriyle uyumlu olup olmadıkları yönünden sesleri ve bu sesler arasına giren zaman sürelerini, bir melodinin nasıl kompoze edildiğinin bilinmesi amacıyla araştıran matematiksel bir ilimdir."¹ İbn Sina'nın tarifi, müziğin bilhassa teoriye dayalı mükemmel bir ifadesidir. Bununla birlikte bu tarifte müziğin duyguların ifade aracı olduğu eksiktir. Bu çerçevede bir tarif verecek olursak "müzik, bir duygu, bir düşünce ve fikri veya doğal bir olayı anlatmak gayesiyle ölçülü ve ahenkli seslerin belli bir sanat anlayışı içerisinde -ritimli veya ritimsiz olarak- estetik bir şekilde bir araya getirilme sanatıdır."² Zira müzik, "düşünme" özelliğinden ayrı olarak insanı diğer varlıklardan ayıran "hissiyât-ı âliyye" dediğimiz yüce hislerin başında gelmektedir. Musiki kelimesi en erken İshak el-Mevsilî (ö. 235/850) döneminde kullanılmaya başlanmıştır. Bu döneme kadar "el-ğınâ, el-ilmü't-te'lif, te'lifu'l-elhân, sinâ'atü'l-melâhî" isimleriyle anılmıştır.³

Genellikle duygu ve düşünceleri sesler yoluyla anlatma sanatı şeklinde tarif edilen müziğin ana malzemesi ses ve ritim olduğuna göre müzikal bir eserin bir anlamı ve hareketi vardır; eser ortaya konulduktan sonra tüm iş, icracının yorumuna kalmıştır.

1 İbn Sina, *Şifâ Musiki* (Terc.: Ahmet Hakkı Turabi), Litera Yay., İstanbul 2004, s. 6.

2 İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Kudüm Velveleleri*, İstanbul 1998, s. 29.

3 Ahmet Hakkı Turabi, "İlk Dönem İslam Dünyasında Musiki Çalışmalarına Bakış", *MÜİFD*, İstanbul 1997, sa. 13-14-15/1995-1996-1997, s. 227.

İşte bu yorumun sağlıklı olabilmesi, sağlam ve güvenilir bir notaya yani müzik yazısına bağlıdır.

NOTA (MÜZİK YAZISI) VE TARİHİ

Sesleri yazı dilinde harfler denilen bazı şekillerle ifade edebilen insanoğlu, müziği de yazıyla ifade edebilme imkânını çok geçmeden tespit etmiştir. Böylelikle yapılan müzik daha sonraki nesillere aktarılarak “kalıcı” olma vasfına sahip olmuştur. Zira müzikal eserler, duygu-düşünce ürünü olmasından dolayı anlık tezahür eden ve yayılan bir sanattır. Bu eserlerin muhafaza edilmesi, insanın hatırlama gücüne nazaran belli bir zamana kadardır.⁴ Diğer yandan içerisinde pek çok kıymeti haiz bilgiler barındıran müzikal parçaların geleceğe taşınması, bu bilgiler sayesinde geçmişin karanlıklarda kalmasına engel olacak ve daha güzel bir geleceğe zemin hazırlayacaktır.

Aynı zamanda her daim gelişme özelliği olan müzik sanatı, geçmişin eserlerini kendisine zemin yapıp, daha güzel olana doğru seyahatine devam edecektir. Bir nevi “müziğin dili” de diyebileceğimiz nota, yani müzik yazısını icat etmek, kaçınılmaz bir hâle gelmiştir. Lügatta “yazı, yazılı işaret” anlamlarına gelen Latince nota kelimesi,⁵ aslında “sesleri belirten müzik harfleri ve işaretleri” demektir.⁶ Özkan ise notayı “sesleri ve musikiyi kağıt üzerinde tespit etmeye yarayan özel işaretler” şeklinde tanımlamıştır.⁷

Bu düşünceler ve tabii ihtiyaçlar çerçevesinde M.Ö. 2500’lü yıllardan günümüze kadar pek çok türde müzik yazısı dediğimiz “nota” çeşitleri ortaya çıkmıştır. İlk yazıyı bulan Sümerler, müzik yazısını da bulmuştur. Sümerler, müzik yazılarını çivi yazısı denilen Sümer yazısına benzer işaretler kullanmışlardır. Bu işaretler, yumuşak kil üzerine yazılıp sonra hararetle pişirilmiş bir çeşit yassı-geniş tuğlalara yani tabletlere yazılmıştır.⁸ Temelinde Sümerlerin bulunduğu Babil uygarlığı ise her alanda Sümerleri kendilerine örnek aldıkları gibi⁹ müzik yazısını da Sümerlerden etkilenerek oluşturmuşlardır. Sümerler ve Babililerden sonra Eski Mısırlılar da musiki yazısını kullanmışlar; buradan İbranîler ve sonraları Habeşler gibi diğer Sâmî kavimlere de intikal etmiştir.¹⁰ Yakın Doğu medeniyetleri ile ilgileri olmayan Çinliler ve Hindûlar da, belki bundan 2000 yıl kadar önce, kendi kendilerine musiki yazısı bulup kullanmışlardır.¹¹ Bunlarla

4 Z. Gonca Girgin Tohumcu, *Müziği Yazmak*, Nota Yayıncılık, İstanbul 2006, s. XI.

5 Süreyya Agayeva, “Nota”, *TDVDİA*, İstanbul 2007, C. XXXIII, s.205.

6 Serdar Öztürk, “Nota”, *Ansiklopedik Sanat Sözlüğü*, İstanbul 2001, s. 260.

7 İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri*, İstanbul 2006, s.37.

8 Tohumcu, s. 6.

9 Tohumcu, s. 7.

10 Ahmet Şahin Ak, *Türk Müsikisi Tarihi*, Ankara 2009, s. 28.

11 Yılmaz Öztuna, *Türk Müsikisi Teknik ve Tarih*, Ankara 1987, s. 57.

beraber tarih sahnesinde **Asurlular** ve ilk çağın en iyi denizci halkı **Fenikeliler** müzik alanında Sümerlerden etkilenmişlerdir. Tarihsel süreçte müzik için birçok yazı çeşidi kullanılıp geliştirilmesine rağmen, bugün onlar hakkında geriye doğru gittikçe sınırlı bilgiye sahip olduğumuzu ifade etmeliyiz.¹² Sonuç olarak ana hatlarıyla ilk müziksel yazı çeşidinin kullanıldığı bölgeleri Mezopotamya, Anadolu, Antik Mısır, Antik Yunan, Çin ve Hint bölgesi şeklinde sıralayabiliriz.

Günümüzün uluslararası müzik yazısı hâline gelmiş olan nota yazısı, ortaçağ kilise ve manastırlarındaki şarkıcıların, ezginin iniş ve çıkışını göstermek, böylece anımsamasını kolaylaştırmak amacıyla ellerindeki yazmalara (sözlerin üzerine) koydukları **Neum** denilen işaretlerden türemiştir.¹³ Bu nota yazısının bugünkü sistemin doğmasında büyük tesiri olmuştur.¹⁴ IX. yüzyılda Hristiyanlığa özgü **Gregoryenler'in** icat ettiği "neumatik" müzik yazısı, günümüzün nota sisteminin temelini oluşturmuştur. XI. yüzyılda neumalar, dizeğin üzerinde yazılmaya başlandı. Aynı dönemde İtalyan müzik teorisyeni, Benedictine Manastırı rahibi **Guido d'Arezzo**, dört çizgili porteyi ve okumayı kolaylaştıran renkli çizgiler kullandı, bu da açık dizek yazısının başlangıcı oldu. Arezzo'nun diğer önemli bulgularından biri, günümüzde de öğretilen "sol-fa" (solfeccio, solmization) okuma metodudur. Altı basamaklı dizinin (hexacord), kilise ilahisinin sözlerinin ilk hecelerinden türetilmiştir.¹⁵ Guido'nun adlandırmasında bugün Do dediğimiz ses için UT hecesini kullanmıştır. Bu geleneği Fransızlar hâlen sürdürmektedirler. UT hecesinin yerine sonradan kullanan Do hecesini kullanan kişi, İtalyan besteci Giovanni Maria Bononcini (1642-1678) olmuştur.¹⁶

XIII-XVI. yüzyıllarda çok sesliliğin gelişmesiyle beraber **Mensural Notasyon** devresine geçiş sağlanmıştır.¹⁷ Bugünkü Batı notası, 1730 yıllarından itibaren son şeklini almaya başlamıştır.¹⁸ Bugün birçok müzik kültüründe kullanılan Avrupa porteli nota yazısı, XVII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar geçerliliğini koruyan tek müzik yazısıdır.¹⁹

Yerleşik hayata geçen ilk Türk devleti olması hasebiyle **Uygurlar**, sanatta ve diğer alanlarda birçok eser günümüze kadar bırakmışlardır; M. III. yüzyıldan itibaren **Sâsâni İnan**'da geliştirilmiş bir sistem olan "**Mani Nota Yazısı**"nı kullandıkları söylenebilir.

12 Sare Ebru Ekmekçioğlu, *Türk Müziğinde Geçmişten Günümüze Nota Yazıları*, İTÜSBE YL Tezi (Dan.: Erdoğan Berker), İstanbul 1992, s. 3-4.

13 Ahmet Say, "Müzik yazıları", *Müzik Ansiklopedisi*, Ankara 1985, s. 894.

14 Ak, s. 29

15 Agayeva, s. 207

16 Say, s. 898

17 Tohumcu, s. 39

18 Ak, s. 29

19 Tohumcu, s. 42

Bununla birlikte Talas savaşı sonrası Türklerin İslamiyeti topluca kabul etmeye başlamasıyla beraber müzik anlayışı ve uygulaması daha geniş alanlara yansımış ve Türkler, İslam medeniyetinin müşterek kullandığı “ebced notası”nı kullanmaya başlamıştır.²⁰

Bir başka nota yazısı Kindî ile aynı dönemlerde Kuzey Çin’de yaşayan Hitay Hitay Türkleri’nin adına “Ayalgu” dedikleri, kendilerine has bir nota yazısı geliştirip kullandıklarını eski kaynaklardan öğreniyoruz.²¹

İSLAM DÜNYASINDA NOTA

Araplar’ın “*tedvînu’l-mûsika*” olarak isimlendirdikleri notasyon (mûsikinin yazımı), kulak vasıtasıyla algıladığımız şeylerin göze hitap eden şekillerle ifade edilmesidir. En eski yazım şekli kulağa dayanmaktadır. Notasyon sayesinde musiki kültürü kaybolmaktan kurtulmuş ve nesilden nesile aktarılmıştır.²²

Genelde “ebced nota sistemi”ni ilk İslam filozofu el- Kindî (ö. 874)’nin icat ettiği şeklindeki rivayetle birlikte, burada İslam musiki tarihinde önemli olan bir rivayeti aktarmak istiyoruz: Ebü’l-Ferec el-İsfahânî, “İshâk el-Mevsılî’nin bir beste yapıp Halife Mehdî’nin (775-785) dikkatine sunmak üzere bu eseri; şiiri, ritmi, genişlemesi, parmak baskı yerleri, pozisyonları, bölümleri, nota çıkışı yerleri, karar perdeleri ve ölçüleri ile ona yazdığını” bildirmektedir.²³ Bu rivayetten yola çıkarak Kindî’den önce de notasyon ile uğraşmış olduğu; hatta her ne kadar mahiyeti ve şekilleri bilinmese de bir nota sisteminin varlığından söz edilebilir.²⁴

İslam dünyasında müzikal eserleri geleceğe taşıma adına ilk eserler, Emeviler döneminde Yûnus el-Kâtib olmuştur: 1-*Kitâbü’n-neğam*, 2-*Kitâbü’l-kyân*, 3-*Kitâbü’l-eğânî*, 4-*Kitâbü mücerredî’l-eğ ânî li Yûnus* isimli eserlerinin bilhassa 3. ve 4. eserinde döneminin ve kendisinin bestelerini yazıya aktarmıştır. Her ne kadar bunlara müzik yazısı diyemsek de besteler hakkında bilgi vermesi açısından ilk faaliyetler diyebiliriz. Ne yazık ki günümüze ulaşmayan bu eserlerde Yûnus’un yazdıklarına kısa rivayetler hâlinde Ebü’l-Ferec el-İsfahânî’de, Mesûdî’de ve İbn Abdîrabbih’de rastlamak mümkündür.²⁵

20 Öztuna, s. 134

21 Ak, s. 30.

22 Şehrazat Kasım Hüseyin, *el-Musika’l-Arabîyye*, Beyrut 1981, s. 13-15.

23 Ali b. el-Hüseyin Ebü’l-Ferec el-İsfahânî, (ö. 356/967), *Kitâbü’l-eğânî* (nşr. Abdülemir Mühenna-Semîr Yusuf Cabir), I-XXIV, Beyrut 1986, IX, 54-56.

24 Geniş bilgi için bk., Henry George Farmer, *Târîhu’l-mûsika’l-Arabîyye* (trc. Hüseyin Nassâr), Kahire 1956, s. 106-107; Abdülmun’im Arefe, *Târîhu’l-A’lâmi’l-Mûsikâ*, Mısır 1947, s. 24-25.

25 Ebü’l-Ferec İsmâil b. İshâk İbnü’n-Nedîm, *el-Fihrist*, Beyrut 1978, s. 145; Ebü’l-Ferec el-İsfahânî, IV, 114-115; Farmer, *Masâdiru’l-mûsika’l-Arabîyye* (trc. Hüseyin Nassâr), Kahire 1957, s. 21.

Daha sonra Abbasiler döneminin meşhur musikînaslarından İbrahim el-Mevsilî (ö. 804 ?), Fülejh b. Ebî'l-Avrâ (ö. 820?) ve Ebû Kâsım İsmail b. Câmî' (ö. 803?)'nin ortak bir çalışması olan *Mietü's-savti'l-muhtâra*²⁶ isimli eserde, yine dönemin meşhur 100 şarkısı hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca Yahya el-Mekkî (ö. 820?)'nin *Kitâb fi'l-eğânî'si*²⁷, Yahyâ b. Ebî Mansûr el-Mevsilî (ö. IX. yy.)'nin *Kitâbü'l-eğânî ve Kitâbü'l-ûd ve'l-melâhi*²⁸, İbn Mûsâ en-Nasîbî (ö. 860?)'nin *Kitâbü'l-eğânî ale'l-hurûf* ve *Kitâb mücerredâti'l-muğannîn*²⁹, Ahmed İbni'l-Mekkî (ö. 864)'nin *Tashîh kitâbi'l-eğânî li-Yahyâ el-Mekkî* ve *Kitâb mücerred fi'l-eğânî*³⁰ isimli eserleri de aynı kategoride değerlendirilebilir.

Ayrıca döneminin en büyük musikînası ve müellifi İshâk el-Mevsilî'nin yazdığı 25 eseri arasında; *Kitâbü'l-eğânîyyi'l-kebîr*, *Kitâb eġânîhi'lletî gannâ bihâ*, *Kitâbü'l-ihityâr mine'l-eġânîhi li'l-Vâsik*, *Kitâb eġânî Ma'bed*, *Kitâbü aġbâri muġannîni'l-Mekkiyyîn*³¹ adlı eserlerini de İslam dünyasının ilk notasyon çalışmaları arasında zikredebiliriz. Yukarıdaki rivayette geçtiği üzere İshak'ın ebced notasını ilk deneyen insan olma ihtimali, yazdığı bu eserleri daha önemli kılmaktadır.

Asaleti, zenginliği, ilmî kişiliği, zekası ve çalışkanlığı sayesinde birçok eser telif eden el-Kindî, müziğe dair on adet eser yazmış³² ve *Risâle fi Hubr*'unda musiki dizisini ve uddaki perdeleri anlatırken ebced nota sistemini kullanmıştır. Bundan ayrı olarak *Risâle fi'l-Luhûn*'unda bu nota sistemiyle bir müzik parçası aktarmaktadır. Bu eser belki de günümüze ulaşabilen en eski kompozisyon çalışmasıdır. Risalede bunları şematik olarak değil, nesir olarak ifade eden Kindî'nin aktardığı bu eser üzerinde şark musikisi nazariyatı ve bilhassa prozodosi konusunda uzman olan H. G. Farmer bir çalışma yapmış ve günümüz notasıyla bunu yayınlamıştır.³³

26 Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, I, 2, 4-6. Bu eser Hârûnürreşid'in emri üzerine İbn Câmî', İbrahim Mevsilî, Fülejh tarafından bir araya getirilen 100 besteyi içermektedir (Zekeriya Yusuf, *Müellefâtü'l-Kindîyyi'l-Mûsikîyye*, Bağdat 1962, s. 38).

27 Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, VI, 16.

28 Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zûrun an esami'l-kütüb ve'l-fünun*, (Gustavus Fluegel), Beyrut ts. (1835 Fluegel baskısından tıpkıbasımdır), I, 367; H. G. Farmer, *Masâdiru'l-mûsîka'l-Arabîyye* (trc. Hüseyin Nassâr), Kahire 1957, s. 24.

29 İbnü'n-Nedîm, s. 145.

30 Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, V, 16.

31 İbnü'n-Nedîm, s. 141; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Udebâ*, London 1907, s. 223-224.

32 Ahmet Hakkı Turabi, *el-Kindî'nin Mûsiki Risaleleri*, MÜSBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi (Dan.: Yrd. Doç. Dr. Nuri Özcan), İstanbul 1996, s. 38.

33 Turabi, s. 76; H. G. Farmer, *Historical Facts for The Arabian Musical Influence*, New York 1970, s. 346-347.

VI. Dinî Yayınlar Kongresi

Daha sonraları Fârâbî ve İbni Sina, ses dizeleri üzerine yaptıkları denemeleri ve icatlarını yeni imler, çeşitli şema, ebced, harf ve rakamlarla göstermişlerdir.³⁴

XIII. yüzyılda sistemci okulun kurucusu **Safiyüddin Urmevi**'nin (ö.1294) sesleri gösterirken kullandığı ebced sistemi, kendisinden önce kullanılmış bir sistem olmakla birlikte, kendisi tarafından geliştirilmiş ve bir sekizli on yedi sese ayrılarak bunların her biri de ayrı bir harfle gösterilmiştir.³⁵ Safiyüddin'in notası ebcedî ve adedîdir. Perdenin kendisi, alfabenin bir harfi, uzunluk bakımından değeri de harfin altına yazılan bir sayı ile gösterilir.³⁶ Safiyüddin'den sonra gelen Kutbuddin **Şirâzî** (ö.1311), Muhammed bin Mahmud el-**Âmilî** (XIV. y.y.), el-**Lâdikî** (XV. y.y.) gibi sistemci okul mensuplarınca daha da genişletilir. Abdülkadir Merâğî de, bu teoriye en büyük katkıyı yapanların başında gelmektedir.³⁷ Merâğî, Urmevi'nin sistemini geliştirip pratik müzikte yirmi dört şubeyi bir sistem olarak ebced yazısı dışında diğer yazı yöntemlerini de kullanmıştır.³⁸

XVII. yüzyıl, müzik yazısı tarihinde önemli bir aşama sayılabilir. **Ali Ufki Bey**, 1650 yılında yazıldığı *Mecmûa-yı Saz u Söz* adlı eserinde sağdan sola doğru yazılan özel bir Batı müziği nota sistemiyle 550 civarında eseri yayımlamıştır.³⁹ 200'ü aşkın peşrev ve saz semâsiyle birlikte, 60 kadar murabba beste, 35 kadar nakış ve semâî, 120 civarında türkû, varsağı ve dinsel nitelikte eserin (ilahî, tesbih, tevhid, vs.) güfte notasını içeren bu mecmua, Türk musikisinin tarihi açısından hayati önemi olan bir belgedir.⁴⁰

XVII. yüzyılın bir diğer önemli musikîşinası **Dimitri Kantemir** (ö.1723)'dir. Geliştirdiği nota sistemiyle 350 dolayında peşrev ve saz semâsinin belgelenmesini sağlamış.⁴¹ Kantemiroğlu, siyasi tarih kitabının musiki ile ilgili kısmında, Türkler'in nota kullanmadıklarını, ilk kez kendisinin bir notalama yöntemi icat ettiğini, Türk musikisinin Avrupa musikisinden üstün olduğunu ama İstanbul'da bu sanatın künhüne vakıf birkaç kişiden başka kimse bulunmadığını yazmıştır.⁴²

XVIII. yüzyılda döneminin en kudretli neyzeni olarak gösterilen **Kutbünnayi Osman Dede** (ö.1729) Kantemiroğlu yazısına benzer bir çeşit harf yazısı geliştirmiştir. Osman

34 Agayeva, s. 209.

35 Nuri Uygun, *Safiyüddin Abdülmümin el-Urmevi ve Kitabül Edvarı*, İstanbul 1999, s. 58.

36 Popescu Judetz, s. 23.

37 Murat Bardakçı, *Marâğalı Abdülkadir*, İstanbul 1986, s. 53.

38 Agayeva, s. 209.

39 Agayeva, s. 209.

40 Cem Behar, *Musikiden Müziğe*, İstanbul 2008, s. 47.

41 Agayeva, s. 209.

42 Bülent Aksoy, "Üç Cepheden Kantemiroğlu", *Musikîşinas Dergisi*, sa. 10, Boğaziçi Üniversitesi Türk Müziği Kulübü, İstanbul 2008, s. 234.

Dede'nin nota yazımında da Türk musikisinin temel ses sistemindeki perdeler için 33 harf kullanılıyor.⁴³

Yine XVIII. yüzyılda **Tanbûri Artin** ermeni işaretleri kullanarak bir notalama sistemi yapmıştır. 16 perde ile 14 ara perdeden meydana gelen dizi, Kantemiroğlu'nun verdiği dizinin bir benzeridir.⁴⁴

Türk musikî yazısı tarihinde III. Selim döneminin önemli bir yeri vardır. III. Selim'in emriyle **Abdülbaki Nasır Dede** (ö.1821) ve **Hamparsum Limonciyan** (ö.1839) birer müzik yazısı sistemi geliştirerek hükümdara sunmuşlar. Abdülbaki Nasır Dede, ebced yazısını gününe uyarlamış ve bazı besteleri *Tahrîriyye* adlı eserinde toplayarak yok olmasını önlemiştir. Ancak Nasır Dede'nin müzik yazısı beklenen rağbeti görmemiş, Hamparsum'un yazı sistemi, gerek uygulamadaki kolaylığı sebebiyle geniş ölçüde benimsenmiş ve Batı notası yerleşinceye kadar XIX. yüzyıl kullanılmış, bu yüzyıldan itibaren yaygınlaşarak Türk müziği eserlerinin zamanımıza kadar intikalini sağlamıştır.⁴⁵

XIX. yüzyılda Sultan II. Mahmud (1807-1839) döneminde Batılılaşma hareketiyle beraber musikimiz de nasibini almış ve özellikle askerî müziğimiz dışarıdan getirilen müzisyenler tarafından devam ettirilmiştir. Bundan dolayı geleneksel nota yazım biçimleri yerine Avrupa yazım notasına geçilmiştir. Daha sonraları dönemin önemli müzikologları Rauf Yekta Bey, Dr. Suphi Ezgi, Sadettin Arel, Mustafa Nezh Albayrak, Güntekin Oransay, Ekrem Zeki Ün, Ekrem Karadeniz, Muzaffer Sarısözen ve diğer müzikologlar, Türk müziği yeni notalama sistemi üzerinde çalışmalar yapmışlar ve Türk müziğini Batı notasına uyarlama gayreti içinde bulunmuşlardır. Çünkü Türk müziğinde olup da Batı müziğinde olmayan komaları ilave ederek nazari ve amelî alanlarda bir sorunla karşılaşılmasını engellemeye çalışmışlardır. Fakat bu sorunlar hâlâ devam etmekte olup, tam olarak bir çözüme kavuşturulmamıştır.

NOTA YAYINCILIĞI

Müzik ya da daha doğru ifadesiyle müzik yazısı yayıncılığı neden önemlidir? Çünkü "kültürün temel aracı yayındır".⁴⁶ Öncelikle müzik kültürümüzü tespit etmemiz ve müziğimizi tanıtmak amacıyla yayınlar yapmamız gerekmektedir. Burada amaç asla "müzik hegemonyası" kurmak değildir. Malumunuz ki "her kültürün bir müziği ve her müziğin de bir kültürü vardır". Müziğimiz bizim kimliğimizdir, tarihimizdir, edebiyata-

43 Judetz, çv. Aksoy, 39.

44 Popescu-Judetz, s. 47.

45 Agayeva, s. 210.

46 Bülent Alaner, *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Belgelerle Müzik Yayıncılığı (1876-1986)*, Anadol Yayıncılık, Ankara 1986, s. 12.

VI. Dinî Yayınlar Kongresi

tımızdır kısaca hayatımızdır. Dolayısıyla hayatimiz ve bilhassa devamlılığımız için müzik yazısı elzendir.

XI. yüzyıldan itibaren –tedricen yayılarak- günümüzde kullandığımız nota yazısı beynelmilel kullanılmaya başlamıştır. Bununla birlikte tek sorun nota yazısı bulmak veya eserleri tespit etmek değil, aynı zamanda bunların çoğaltılması ve yayılması olduğu da kısa bir zaman sonra anlaşılmıştır. Müzik yazısının tespit edilmesiyle birlikte aslında problem ortadan kalkmamaktadır, keza beynelmilel ortak bir müzik yazısı sorunu da ortaya çıkmaktadır. Ama asıl sorun yazıya aktarılan müziğin kitlelere yayılması, yani müzik yazısının (nota) çoğaltılması işidir. XV. yüzyıla kadar –aynen kitaplarda olduğu gibi- el yazması şeklinde çoğaltıldı; bu yazmalar kısıtlı bir şekilde ve sınırlı kişilere ulaşmaktaydı. 1436 yılında Gutenberg’in basım işleriyle paralel olarak müzik yazımı da baskıyla çoğaltılma yoluna girmiş ve 1481 yılında Venedik’te ilk müzik yayını basılmıştır. Böylelikle müzik kültürünün yok olmasının önüne geçilmiş ve bu notaların çok sayıda kişinin eline ulaşması imkânı sağlanmıştır.⁴⁷

Batıda 1481 yılında Venedik’te başlayan nota yayıncılığı bizde ancak 1876 yılında başlamıştır. Aynı 1729 yılında ilk kitap İbrahim Müteferrika tarafından basıldıktan 149 yıl sonra. Bu çerçevede nota yayıncılığı yapan kurumları sadece isim olarak zikretmek istiyoruz: Notacı Hacı Emin efendi Yayınları (1876-1898), Commendinger Yayınları, Ali Galip Yayınları, KarlKopp-Alfred Kopp Müzik Yayıncılığı, Şamlı Selim Yayınları, Andria Yayınları, Chirisdites Yayınları, Musiki-i Osmani Yayınları, Internationale Müzik Yayınları, Nomismatides Yayınları, Şamlı İskender Yayınları, Darüttalim-i Musiki Yayınları, Onnik Zaduryan Müzik Yayınları, Darülelhan Yayınları, Udi Selanikli Ahmed Yayınları, Arşak Çömlekçyan Yayınları, Andre Jorjeviç Yayınları, Papajorjiu Yayınları.⁴⁸

Görüldüğü üzere müziği yazabilme endişesinin doğurduğu pek çok nota sistemi var olmakla birlikte, müzisyenler arasında bir müddet sonra “Nota Hattatlığı” diyebileceğimiz bir sanat daha ortaya çıkmıştır. Batı müziğinde sayısız örnekleri olmakla beraber, Türk Müziği’nde bu yönüyle temayüz etmiş sanatçı yok denecek kadar azdır. En azından nota hattatlığına önem veren ve bu sahanın uzmanı diyebileceğimiz son dönemde merhum Cinuçen Tanrıkorur, Cüneyd Kosal, Prof. Dr. Zeki Atkoşar ve Dr. Başak Harmancı’nın isimlerini sayabiliriz.

DİNİ MUSİKİ NOTA KÜLLİYATI

Dinî musikimizin nota yayıncılığına geldiğimizde ortaya hazin bir manzara çıkmaktadır. Zira Batıda 1481 yılında Venedik’te başlayan nota yayıncılığı bizde ancak 1876 yılında başlamıştır. Aynı 1729 yılında ilk kitap İbrahim Müteferrika tarafından basıldı

47 Bülent Alaner, s. 12.

48 Geniş bilgi için bkz. Bülent Alaner, s. 14-61.

dıktan 149 yıl sonra. Bu yayıncılık çerçevesinde herhangi bir dinî musiki nota yayınına rastlayamadık. Dinî musiki yayınları 1930'lu yıllara kadar, yazma eserler içerisine ve ilgililerinin hafızalarına hapsedilmiş bir olay olarak kalmıştır.

1930'lu yıllardan itibaren İstanbul konservatuarı yayınladığı diğer notalarla birlikte başta Mevlevî ayinleri olmak üzere ilahî, tevşih, nefes ve mersiye gibi dinî musiki formlarının notalarını yayınlamaya başlamıştır.

Bu yıllara kadar Kutbünneyi Osman Dede, Kantemiroğlu'nun *Edvar*'ı ve Ali Ufki Bey'in *Mecmua-i Saz ü Söz* gibi eserlerinde notalarını görebildiğimiz dinî musiki-miz, özellikle başta hafızlar olmak üzere, cami görevlileri, mevlidhanlar, dinî musiki bestekârları ve bunların talebeleri arasında "meşk" sistemi içerisinde nesilden nesile aktarılmaya çalışılmıştır. Yani dinî musikimiz, yazıya değil hafızaya dayanan bir musiki olarak bu yıllara kadar gelmiştir. Kaybolan her nesille birlikte onların sahip olduğu dinî musiki külliyyatımız da kaybolmuştur.

Bugün elimizde olan dinî musiki eserlerinin günümüze ulaşmasında büyük emekleri olan kurum ve şahıslar vardır. Bunların arasında bilhassa **Türk Tasavvuf Musikisi ve Folklorünü Araştırma ve Yaşatma Vakfı**'nın hizmetlerinin altını çizmek gerekir. Özellikle dinî musiki nota külliyyatının ve günümüzde sahanın icracılarının -nota konusunda- ana kaynağının, vakfın repertuar kütüphanesi olduğu hakikattir. Bilhassa dinî musiki hazinemizi muhafaza eden vakfın hâlâ dinî musiki repertuarını notaya alma ve gelecek nesillere aktarma çabası devam etmektedir. Bu gayretin ana saiklerinden biri hiç şüphesiz Hz. Safer Dal Efendi'dir. Onun tarafından başlatılan bu çalışma, bugün büyük bir ciddiyet ve hızla devam ettirilmektedir. Bu işlemlerde büyük katkısı olan Kanuni Cüneyd Kosal'ı da zikretmek gerekir.

Ayrıca **Kubbealtı Akademisi**'nin bu kültürel mirasımızın aktarımı konusunda büyük gayretleri vardır. Bunun bir sonucu olarak dokuz ciltlik İlahiler çalışması yayınlanmış ve hâlâ dinî musiki nota yayıncılıkları devam etmektedir. Bu konuda Yusuf Ömürlü ve Prof. Dr. Mustafa Tahralı'yı yad etmek gerekmektedir.

Bir diğer yandan son yıllarda dijital ortamda ki yayıncılık -belki buna arşivcilik demek daha doğru olacaktır- konusunda TRT ses sanatçısı Sayın **Aytaç Ergen**'in yıllarını vererek hazırladığı **Türk Müziği Notam** programını mutlaka zikretmek gerekir. Lâ dinî yanında dinî musiki notalarını da -versiyonlarıyla birlikte- yayımlayan Sayın Ergen, bu çalışmasını hâlâ güncelleyerek devam ettirmektedir.

Bununla birlikte musikişinasların hayatları ve bestelerinin notalarını içeren bazı yayınlar da mevcuttur. Mesela TRT Prof. Alaeddin Yavaşca ve Sadettin Kaynak hakkında eserler yayımlamıştır. Bu eserlerde diğer bestelerin yanı sıra dinî eserlerinin de notaları mevcuttur. Bu tür çalışmaları -doğrudan dinî musiki yayını olmadığı için tebliğimize dahil etmedik.

DİNİ MUSİKİ KÜLLİYATI LİSTESİ

Bu listeyi hazırlarken, dinleyici veya okuyucunun idrakine kolaylık sağlaması açısından -başlangıcından- onlu yıllara itibar ederek hazırladık.

1930

İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden 1. Cilt İlahiler I Mevlüt Tevşihleri*, Evkaf Matbaası, İstanbul 1931, 48 s.

İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden 10. Cilt Mevlevi Ayinleri V*, Haşim Matbaası, İstanbul 1935, 757 s.

İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden 11. Cilt Mevlevi Ayinleri VI*, Haşim Matbaası, İstanbul 1936, 51 s.

İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden 12. Cilt Mevlevi Ayinleri VII*, Haşim Matbaası, İstanbul 1936, 48 s.

İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden 13. Cilt Mevlevi Ayinleri VIII*, Haşim Matbaası, İstanbul 1937, 44 s.

İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden 14. Cilt Mevlevi Ayinleri IX*, Haşim Matbaası, İstanbul 1937, 51 s.

İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden 15. Cilt Mevlevi Ayinleri X*, Marifet Basımevi, İstanbul 1938, 72 s.

İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden 16. Cilt Mevlevi Ayinleri XI*, Marifet Basımevi, İstanbul 1938, 56 s.

İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden 17. Cilt Mevlevi Ayinleri XII*, Halk Basımevi, İstanbul 1939, 64 s.

İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden 18. Cilt Mevlevi Ayinleri XIII*, Halk Basımevi, İstanbul 1939, 64 s.

İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden 2. Cilt İlahiler I*, Feniks Matbaası, İstanbul 1933, 53 s.

İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden 3. Cilt İlahiler II*, Feniks Matbaası, İstanbul 1933, 53 s.

İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden 4. Cilt Bektâşi Nefesleri I*, Feniks Matbaası, İstanbul 1933, 49 s.

İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden 5. Cilt Bektâşi Nefesleri II*, Feniks Matbaası, İstanbul 1933, 50 s.

İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden 6. Cilt Mevlevi Ayinleri I*, Feniks Matbaası, İstanbul 1934, 54 s.

İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden 7. Cilt Mevlevi Ayinleri II*, Haşim Matbaası, İstanbul 1934, 70 s.

İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden 8. Cilt Mevlevi Ayinleri III*, Haşim Matbaası, İstanbul 1934, 58 s.

İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden 9. Cilt Mevlevi Ayinleri IV*, Haşim Matbaası, İstanbul 1934, 51 s.

1940

Musiki Mecmuası, 1.Mart.1948 (I. Sayı)-Mart-Nisan-Mayıs.2001 (472. Sayı).

İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden Hafız M. Zekai Dede Efendi Külliyatı*, Alkaya ve Halk Basımevleri, İstanbul 1941, 223 s.

Bahtiyar Fenkligil, *Bektâşî Nefes ve Mersiyeleri*, İstanbul 1943.

İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden Temcid Na't Salat Durak (Notaya alan: Dr. Suphi Ezgi)*, M. Sadık Kağıtçı Matbaası, İstanbul 1945, 64 s.

1950

İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, *Türk Musikisi Klasiklerinden Karcıgar Ayin-i Şerifi (Bolahenk Nuri Bey)*, Kader Basımevi, İstanbul 1958, 21 s.

1960

Arif-Kazım Etik, *Notalarıyla İlahiler*, İleri Basımevi, Fasikül 1, Konya 1960, 16 s.

Selahattin Gürer (Derleyen), *Yunus Emre'nin Bestelenmiş Şiirleri*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1961, 104 s.

Hafız Yaşar Okur, *Elli Yıllık Ünlü İlahiler*, Sabah Yayınları, İstanbul 1963.

Milliyetçiler Derneği Neşriyatı 22, *Hız. Mevlana ve Mevlevi Ayinleri*, Fatih Matbaası, İstanbul 1969, 72 s.

Samiha Ayverdi (Hazırlayan), *Yunus Emre ve İlahiler*, Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1969, 21 s.

1970

Yusuf Tavaslı (Derleyen), *Günümüzde Okunan Mevlid-i Şerif ve İlahiler*, Eskin Matbaası, İstanbul 1972, 48 s.

Yusuf Tavaslı (Derleyen), *Günümüzde Okunan Kaside İlahi Na't*, İstanbul 1973, 160 s.

Yusuf Ömürlü (Derleyen), *İlahiyat-ı Ken'an*, Baha Matbaası, İstanbul 1974, 191 s.

Saadettin Heper (Hazırlayan), *Mevlevi Ayinleri*, Konya Turizm Derneği Yayını, Güven Matbaası, Konya 1974, 535 s.

VI. Dinî Yayınlar Kongresi

Ali Kemal Belviranlı, *Musiki Rehberi*, Nedve Yayınları, Konya 1975, 152 s.

Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 118, Özkan Matbaacılık Sanayi, Ankara 1976, XXXI+444 s.

Ali Rıza Şengel (Neşre Hazırlayan: Yusuf Ömürlü), *Türk Musikisi Klasikleri İlahiler I*, Kubbealtı Neşriyatı, Kalem Matbaası, İstanbul 1979, 208 s.

Ali Rıza Şengel (Neşre Hazırlayan: Yusuf Ömürlü), *Türk Musikisi Klasikleri İlahiler II*, Kubbealtı Neşriyatı, Ofset 75 Basımevi, İstanbul 1979, 208 s.

1980

Ali Rıza Şengel (Neşre Hazırlayan: Yusuf Ömürlü), *Türk Musikisi Klasikleri İlahiler III*, Kubbealtı Neşriyatı, Ofset 75 Basımevi, İstanbul 1981, 189 s.

Abdülkadir Töre (Neşre Hazırlayan: Yusuf Ömürlü), *Türk Musikisi Klasikleri İlahiler IV*, Kubbealtı Neşriyatı, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul 1982, 150 s.

Abdülkadir Töre (Neşre Hazırlayan: Yusuf Ömürlü), *Türk Musikisi Klasikleri İlahiler V*, Kubbealtı Neşriyatı, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul 1984, 216 s.

Abdülkadir Töre (Neşre Hazırlayan: Yusuf Ömürlü), *Türk Musikisi Klasikleri İlahiler VII*, Kubbealtı Neşriyatı, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul 1984, 189 s.

Abdülkadir Töre (Neşre Hazırlayan: Yusuf Ömürlü), *Türk Musikisi Klasikleri İlahiler VI*, Kubbealtı Neşriyatı, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul 1985, 186 s.

Yapı Kredi Bankası Kültür Yayınları, *İlahiler*, İstanbul 1986, 157 s.

Turgut Koca-Zeki Onaran, *Güldeste Nefesler Ezgiler Notalar*, Doğu Matbaacılık, Ankara 1987, 160 s.

Sadi Yaver Ataman, *Mehmet Sadi Bey*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Nüve Matbaası, Ankara 1987, 223 s.

Yusuf Ömürlü-Dinçer Dalkılıç (Hazırlayan), *İlahiyat-ı Ken'an*, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul 1988, 214 s.

Mehmet Edanır, *Tekke Musikisi'nde Zekai Dede'nin Yeri ve Önemi*, İTÜ SBE YL Tezi (Dan.: Ciner Çolakoğlu), İstanbul 1989, 243 s.

1990

Abdülkadir Töre (Neşre Hazırlayan: Yusuf Ömürlü), *Türk Musikisi Klasikleri İlahiler VIII*, Kubbealtı Neşriyatı, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul 1991, 179 s.

Cüneyt Kosal (Hazırlayan), *Yunus İlahileri Güldestesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları 1363, Ofset Repromat, Ankara 1991, 212 s.

Zekai Kaplan, *Dinî Musikî Dersleri*, MEB Yayınları, İstanbul 1991, 330 s.

Ekrem Kılıç (Hazırlayan), *Veysel Karani ve Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerini Anma Günleri İçin Bestelenen Eserler*, Siirt İlim Spor Kültür Araştırma Vakfı, Semih Ofset, Siirt 1991, 61 s.

Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Beste Formları*, TRT, Ankara 1992, 504 s.

Abdülbaki Gölpinarlı, *Alevi Bektaşî Nefesleri*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1992, 408 s.

Ahmet Hatiboğlu, *Besteleriyle Yunus Emre İlahileri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, 374 s.

Bahri Güngördü, *Nayi Osman Dede'nin Miraciyesi'nin Türk Musikisi'ndeki Yeri*, İTÜ SBE YL Tezi (Dan.: Prof. Alaeddin Yavaşca), İstanbul 1993, 138 s.

Mehmet Emin Altıntop, *Türk Din Musikisi'nde Arapça Güfteli İlahiler (Şuğuller)*, MÜSBE YL Tezi (Dan.: Nuri Özcan), İstanbul 1994, 312 s.

Recep Tural, *Türk Din Musikisinde Nat Teshih ve Temcidler*, MÜSBE YL Tezi (Dan.: Nuri Özcan), İstanbul 1994, 193 s.

Nazire Yağız, *Dinî Musikide Değişik Bestekarlara Ait 8 Ayin-i Şerif'in İncelenmesi*, İTÜ SBE YL Tezi (Dan.: Alaeddin Yavaşca), İstanbul 1995, 271 s.

Aydın Varol, *Türk Tasavvuf Musikisi'nde Durak Formu'nun Yeri ve Önemi*, İTÜ SBE Sanatta Yeterlik Tezi (Dan.: Erol Deran), İstanbul 1996, 450 s.

Abdülkadir Töre (Neşre Hazırlayan: Yusuf Ömürlü), *Türk Musikisi Klasikleri İlahiler IX*, Kubbealtı Neşriyatı, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul 1996, 286 s.

Nuri Özcan-Ayhan Altınkuşlar-Ruhi Kalender, *Dinî Musiki*, Ankara 1996, 107 s.

Erol Bingöl, *Tasavvuf Musikimizden Seçmeler* (Rast, Segah, Hicaz İlahiler), Çağlar Nota Yayınları, İstanbul 1997, 32 s.

Mustafa Özdamar, *Doğumdan Ölüme Musiki*, Türk Tasavvuf Musikisi ve Folklorünü Araştırma ve Yaşatma Vakfı, Kırk Kandil, İstanbul 1997, 232 s.

Mustafa İsmail Rızvanoğlu, *Eyyubi Mehmet Zekai Dede (1824-1897) Hayatı ve Dinî Eserleri*, MÜSBE YL Tezi (Dan.: Nuri Özcan), İstanbul 1997, 363 s.

Yavuz Demirtaş, *Bestekar Çalazade Mustafa Emin Efendi Hayatı Musikisi ve Eserleri*, Süleyman Demirel Ün. SBE YL Tezi (Dan.: Ayhan Altınkuşlar), Isparta 1998, 152 s.

Ruhi Baykara, *Türk Din Musikisi'nde Formlar*, AÜSBE YL Tezi (Dan.: Ruhi Kalender), Ankara 1999, 81 s.

Ahmet Gül, *Hüseyin Sebîlci'nin Hayatı ve Dinî Besteleri*, MÜSBE YL Tezi (Dan.: Nuri Özcan), İstanbul 1999, 106 s.

İbrahim Şimşek, *Hammamizade İsmail Dede Efendi'nin Hayatı ve Dinî Musiki Eserleri*, Süleyman Demirel Ün. SBE YL Tezi (Dan.: Ayhan Altınkuşlar), Isparta 1999, 124 s.

VI. Dinî Yayınlar Kongresi

Ünzile Çuhadar, *İstanbul Mevlevihanelerindeki Musikişinas Şeyhler Hayatı ve Eserleri*, MÜSBE YL Tezi (Dan.: Nuri Özcan), İstanbul 1999, 153 s.

Erdoğan Ateş, *Türk Din Musikisinde Hatip Zakiri Hasan Efendi'nin Hayatı ve Eserleri*, Süleyman Demirel Ün. SBE YL Tezi (Dan.: Ayhan Altınkuşlar), Isparta 1999, 73 s.

Didem Başar, *XIX. Yüzyıla Kadar Bestelenmiş Mevlevi Ayinlerinin Müzikal Analizi*, MÜSBE YL Tezi (Dan.: Nuri Özcan), İstanbul 1999, 526 s.

2000

Hüseyin Şemsi Güneren (Derleyen), *Tasavvuf Musikisinde Sivâsî İlahileri* (yay. haz. M. Fatih Güneren), İstanbul 2000, 195 s.

Nalan Özyasan, *Nayi Osman Dede'nin Hayatı ve Ayin-i Şerifleri'nin Usul, Güfte ve Müzikal Açıdan İncelenmesi*, İTÜ SBE YL Tezi (Dan.: Nevzat Atlığ), İstanbul 2001, 220 s.

Alaeddin Yavaşca, *Türk Musikisinde Kompozisyon ve Beste Biçimleri*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, Mart Matbaacılık, İstanbul 2002, 798 s.

M.Hakan Cevher, *Haza Mecmua-i Saz ü Söz Ali Ufki*, Meta Basım, İzmir 2003, 1025 s.

Ferdi Koç, *Sultan III. Selim Han'ın Musiki Eserlerinin Analizi*, MÜSBE YL Tezi (Dan.: Nuri Özcan), İstanbul 2003, 422 s.

Cumhur Enes Ergür, *Zeki Altun Hayatı ve Eserleri*, Türk Tasavvuf Musikisi ve Folklorünü Araştırma ve Yaşatma Vakfı, İstanbul 2004, 199 s.

Ahmet Atlı, *Türk Din Musikisinde Bektaşî Nefeslerinin Yeri*, AÜSBE YL (Dan.: Bayram Akdoğan), Ankara 2005, 121 s.

Mehmet Yalçın Yılmaz, *Türk Din Musikisi'nde Mersiyeler ve Mersiyehanlar*, MÜSBE YL Tezi (Dan.: Nuri Özcan), İstanbul 2006, 167 s.

Verda Yünlü, *İzzettin Hümayî Elçioğlu'nun Eserlerinin Müzikal Analizi*, MÜSBE YL (Dan.: M. Nuri Uygun), İstanbul 2006, 240 s.

Hacer Aktaş, *Osmanlı'da Mübarek Gün ve Gecelerde Dinî Musiki*, MÜSBE YL (Dan.: M. Nuri Uygun), İstanbul 2006, 91 s.

Yavuz Demirtaş, *XIX Yüzyıl İstanbul'unda Tekke Musikisi*, AÜSBE DR (Dan.: Bayram Akdoğan), Ankara 2007, 270 s.

Banu Doğan, *Bilge Çocuk İlahileri*, Morçipek Yayınları, İstanbul 2007, 33 s.

Fatma Ellikçi, *Bestekar Zeki Atkoşar'ın Hayatı ve Eserleri*, MÜİF Lisans Bitirme Tezi (Dan.: Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi), İstanbul 2007, 100 s.

Halime Satılmış, *Abdullah Necdet Tanlak'ın Hayatı ve Eserleri*, MÜİF Lisans Bitirme Tezi (Dan.: Ahmet Hakkı Turabi), İstanbul 2007, 180 s.

Yusuf Ömürlü, *Rahmet Peygamberine İlahiler*, TÜRKKAD, Nümune Matbaacılık, İstanbul 2007, 436 s.

Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz, *Türk Edebiyatında Hu Şiirleri*, Keşkül Yayınları, İstanbul 2007, 421 s.

M. Fatih Salgar, *Mevlevi Ayinleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008, 955 s.

Mehmet Tıraşçı, Dr. Mustafa Kılıç'ın Hayatı, Musikîşinaslığı, Eserleri ve Türk Din Musikisi Alanındaki Hizmetleri, AÜİF Lisan Bitirme Tezi (Dan.: Bayram Akdoğan), Ankara 2008, 49 s.

Özgür Sadık Karataş, *XIX. Yüzyılda bestelenmiş Mevlevi Ayinlerinin Müzikal Analizi*, MÜSBE DR Tezi (Dan.: Nuri Özcan), İstanbul 2008, 993 s.

Seval Köroğlu, Saadettin Kaynak'ın Hayatı ve Eserleri, MÜİF Lisans Bitirme Tezi (Dan.: Ahmet Hakkı Turabi), İstanbul 2009, 100 s.

İbrahim İskender Pekgeçgil, *Abdülkadir Töre Koleksiyonu 3 Numaralı Ayin Defteri ve Bilinmeyen İki Ayin Notası*, Sakarya Ün. SBE YL Tezi (Dan.: Fatma Adile Başer), Sakarya 2009, 407 s.

Ahmet Şahin Ak, *Türk Din Musikisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009, 288 s.

2010

Sadettin Volkan Kopar, *Çeşitli Türk Musikisi Makamlarında Ezan*, Ankara Ün. SBE YL Tezi (Dan.: Bayram Akdoğan), Ankara 2010, 112 s.

Halil İbrahim Önder, *Ramazan Musikisi*, MÜSBE YL Tezi (Dan.: Ahmet Hakkı Turabi), İstanbul 2010, 412 s.

Ümit Yazıcı, *Mehmet Rakım Elkutlu*, Muğla Valiliği, Teknofset Matbaacılık, İzmir 2010, 256 s.

Halil İbrahim Önder, *Ramazan Musikisi*, MÜSBE YL Tezi (Dan.: Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi), İstanbul 2010, 412 s.

Ahmet Çalışır, *Beste-i Kadimden beste-i Cedide (Meydan Görmüş) Mevlevi Ayinleri*, Çizgi Kitabevi, I-II cilt, Konya 2010, I. C 485 s., II. Cilt 508 s.

Ahmet Hakkı Turabi, *Sivasi İlahiler*, Asitan Yayıncılık, Sivas 2010, 280 s.

Safiye Şeyda Erdaş, *Halveti Evradı (Vird-i settar)ın Rumeli'deki Okunuşu ve Müzikal Analizi*, MÜSBE YL Tezi (Dan.: Ahmet Hakkı Turabi), İstanbul 2011, 130 s.

Hüseyin Akpınar, *Şanlıurfa'da Dinî Musikî*, Yayınevi, Ankara 2011, 416 s.

İhsan Şen, *Bestekâr Tahir Karagöz Hayatı ve Eserleri Hakkında Bir Çalışma*, MÜSBE YL Tezi (Dan.: M. Nuri Uygun), İstanbul 2011, 180 s.

Abbas Yahya, *Türk Din Musikisi'nin Makedonya'daki Dinî Musikîye Etkisi*, MÜSBE DR Tezi (Dan.: Yrd. Doç. Dr. Nuri Özcan), İstanbul 2011, 140 s.

Kubilay Kolukırık, *Notalarıyla Yeni İlahiler*, Grafiker Yayınları, Ankara 2011, 123 s.

VI. Dinî Yayınlar Kongresi

Ahmet Hakkı Turabi, *Niyazi İlahiler*, Malatya Belediyesi, Asitan Yayıncılık, Sivas 2011, 424 s.

Cumhur Enes Ergür, *Selahaddin Demirtaş Hayatı ve Eserleri*, Türk Tasavvuf Musikisi ve Folklorünü Araştırma ve Yaşatma Vakfı, Kitabevi, İstanbul 2011, 159 s.

Ahmet Hatiboğlu, *Ahmet Hatiboğlu Beste Külliyyatı*, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara 2012, 644 s.

İlhan Tok, *Kuranın Kölesi Hafız İlhan Tok*, Ankara 2012, 373 s.

Ubeydullah Sezikli (Hazırlayan), *Türk Din Musikisi Eğitim Seti*, Hazerfanahmet Reklam, Mavi Ofset, İstanbul 2012, 208 s.

Türkan Alvan, *Said Paşa İmamı Hasan Rıza Efendi*, FSM Vakıf Ün. Yayınları, İstanbul 2013, 256 s.

Ömer Faruk Güney, *Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ekrem Karadeniz Bölümünde Bulunan Durak Notalarının Yeniden Yazımı ve Tashihi*, MÜSBE YL Tezi (Dan.: Ahmet Hakkı Turabi), İstanbul 2013, 135 s.

Mustafa Tahir Öztürk, *Türk Musikisi Açısından Ezan*, Yeniboyut Yayınları, İstanbul 2013, 120 s.

SONUÇ

Özellikle cami görevlilerimizi dinî musiki konusunda eğitmek ve bu sahaya ait kültürümüzü gelecek nesillere en güzel bir şekilde aktarmak, ancak dinî musiki hazinemizin en sağlıklı bir şekilde notayla tespiti ve bu eserlerin yayımlanması sayesinde gerçekleşecektir.

Aslında dinî musiki nota yazımı konusunda büyük gayretleri ve emekleri olan bazı şahıs ve kurumlar vardır ki bunu zikretmemek hakkaniyet sınırlarını aşar. Bilhassa Türk Tasavvuf Musikisi ve Folklorünü Araştırma ve Yaşatma Vakfı'nın Hz. Safer Dal Efendi tarafından başlatılan ve bugün hâlâ devam eden hizmetlerinin altını çizmek gerekir. Ayrıca Kubbealtı Akademisi yayınlarını, son yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarını zikretmek gerekir.

Son dönemlerde bilhassa yöresel dinî musiki örneklerinin derlenmesine yönelik çalışmalar zayıf da olsa sahanın ilgililerini umutlandırmaktadır. Bu çerçevede Ubeydullah Sezikli'nin projesi olarak başlayan "İlahi Anadolu" kapsamında Çorum İlahileri derlenmiş ve 2 CD olarak yayınlanmıştır; yine aynı proje kapsamında Fatih Koca'nın katkısıyla Amasya İlahileri derlenmiş ve CD olarak yayınlanmıştır. Diğer yandan Hüseyin Akpınar, *Şanlıurfa'da Dinî Musikî* isimli çalışmasıyla sahaya katkıda bulunmuştur. Bu çalışmaların olabildiğince desteklenmesi ve çoğaltılması gerekmektedir. Zira geçmişimize ait olan

bu kıymetli eserleri hafızalarında muhafaza edenleri her geçen gün kaybediyoruz ve aslında kaybettiğimiz şey, onlarla birlikte hazine niteliğindeki dinî musiki dağarcığımızdır.

Özellikle dinî musikimizi şekillendiren hicri aylar ve mübarek günlerle ilgili olarak mevcüt repertuarımızın ehline gözden geçirilerek, modern yazım teknikleriyle yeniden yazılması ve çoğaltılması gerekmektedir. Özellikle güftelerin yeniden gözden geçirilmesi elzemdir. Bu iş esnasında pek çoğu akademik bir şekilde basılan divanlardan faydalanılabilir. Bu iş de daha çok Diyanet İşleri Başkanlığı'nın uhdesinde gerçekleşmesi gereken bir iştir. Zira yukarıda arz ettiğimiz nota yayınların en hacimlileri, bizzat devlet kanalları tarafından desteklenmiş ve projelendirilmiş çalışmalardır. Bunun en önemli nedeni, müzik yayınlarının ancak mahdut sayıda takipçisi ve alıcısının olmasıdır. Şahsi girişimler ve yayınlar maalesef raflarda kalmaktadır.

Son yıllarda dinî musikinin popülaritesinin artmasıyla birlikte ilgi odağı hâline gelen İlahiyat fakültelerinin Türk Din Musikisi Anabilim Dallarında yapılacak tezlerin, dinî musikimizin notayla tespiti üzerine olması oldukça faydalı olacaktır.

Oturum Başkanı: Efendim teşekkür ederiz.

Şimdi diğer arkadaşımıza geçiyoruz. Çünkü zamanımız oldukça sınırlandırıldı.

Ubeydullah Sezikli, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi arkadaşımız. Tebliğinin konusu, "Cami Musikisi ve Din Görevlilerinin Yeterlilikleri"

Buyurun efendim.